

RÖVID KÖZLEMÉNYEK

Földtani Közöny, Bull. of the Hungarian Geol. Soc. (1990) 120. 101–102.

Adalékok a nagybörzsönyi wehrlit lelőhelyének kérdéséhez

Papp Gábor*

Összefoglalás: Most megtalált, de korabeli feljegyzés szerint a nagybörzsönyi wehrlit a „*Mariae Empfängnis*”- (Szeplőtlen fogantatás-) bányából került elő. Ennek helye jelenleg még tisztázatlan.

A megtalálása óta eltelt két évszázad során annyi vitát kiváltó wehrlit** pontos lelőhelye – a wehrlitproblémát taglaló számos cikk dacára – mind a mai napig ismeretlen. Az alábbi írás egy új, részletesen elemzett adalékkal kíván a kérdés megoldásához hozzájárulni.

A wehrlit első vizsgálója, KITABEL P. (1795) csak annyit említett, hogy az érc egy „Deutsch Pilsentől (magyarul Berszencztől) nem messze” lévő bányából származik. SZABÓ J. (1863) tudomása szerint a wehrlit a „Szlávabánya” hányóiról került elő. PANTÓ G.–MIKÓ L. (1964) ezt feltételezően Bányapusztával azonosította. (Nemrég felvetettem (PAPP G., 1986), hogy e név hasonló a XVIII. századi források szerint a Kammerhofon lévő Szlávi- (Slavig-) bányához (ld. NAGY B., 1984a), de korántsem biztos, hogy azzal azonosítható is.) PAPP F. (1932) és SZTRÓKAY K. (1945) szerint a wehrlit a Kovács-patak völgyének egyik bányájából származik.

KITABELTŐL tudjuk, hogy az ércet PILLER Mathias, a pesti egyetem természetrajz-professzora gyűjtötte az 1780-as években és adta át neki vizsgálatra. Az ásvány „*Min. arg. molybdaenic.*” (molibdénés ezüstásvány) néven szerepel a PILLER-gyűjtemény 1792-es – lelőhelyeket sajnos nem közlő – nyomtatott katalógusában (PAPP G., 1986). A korábbi sikertelen kísérlet után most az 1798-as egyetemi kézirat katalógusban is rábukkantam a keresett bejegyzésre, amelynek megtalálását az nehezítette meg, hogy az eredeti „*Minera argenti molybdica sive Argent molybdique Bornii*” feliratot áthúzták és előbb „*Minera argenti plumbagina sive Galena argentifera dicta*” alakra javították, majd ezt is kihúzták, és a végleges bejegyzés „*Argentum larvatum in galena argentifera*” lett***.

SCHUSTER J. (1811) a katalógust ismertetve kiemelte, hogy az ezüstásványoknál különösen sok utólagos javítást tett a katalógus elkészítését vezető SCHONBAUER J., aki PILLER utóda volt a tanszék élén. Az adott javítás egyébként összhangban van azzal, hogy SCHONBAUER J. a „molibdénés ezüstöt” ezüsttartalmú galenitnek tartotta (ld. SCHONBAUER V., 1809).

A katalógus 4 db „molibdénés ezüstöt” sorolt föl. A méret- és tömegadatokon kívül a lelőhelyet is megadták: „*Teutschpilsen Mariae Empfängnis*”!

Rögtön felmerül a kérdés: autentikus-e a lelőhelymegadás, vagy utólagos kompiláció? Nos, a szóban forgó katalógus csaknem tíz évvel PILLER halála után készült, ami elvben kétségeket támaszthat megbízhatósága felől. Egyrészt azonban lehetséges, hogy a bejegyzés a példányok eredeti cédulája alapján történt, másrészt bizonyos, hogy a katalógus készítésében részt vett – azt alá is írta – MÜLSER József, aki korábban PILLER adjunktusa volt.

* Természettudományi Múzeum, Ásvány-Közetár. 1088 Budapest VIII., Múzeum körút 14–16.

** A wehrlit mint ásványnevet japán kutatók vizsgálatai alapján – egyébként nem eléggé megalapozott módon – 1984-ben diszkreditálták. Jelen írásban az egész ércanyagot értem e név alatt.

*** Sorrendben „Molibdénés ezüstásvány, avagy BORN Argent molybdique-je”, „Plumbágós ezüstásvány, avagy ún. ezüsttartalmú galenit”, „Rejtett ezüst galenitben”.

MULSER nyilvánvalóan jól ismerte az ásványt, hiszen ő adta oda SCHÖNBAUER Józsefnek azt a mintát, amit az BORNNAK küldött (ld. SCHÖNBAUER V., 1809). A „molibdénezüst” különleges ismertségére utal az is, hogy a többi nagybörzsónyi ásványnál a katalógusban csak a „Teutschpilsen” bejegyzést találjuk. A névközlést tehát autentikusnak fogadhatjuk el.

Sajnos a név egyértelmű helyhez kötése jelenleg nem lehetséges, ugyanis „*Mariae Empfängnis*” (Szeplőtlen fogantatás) nevű tárót a rendelkezésre álló szakirodalom nem említi. Hasonló nevű bányahelyek viszont több Nagybörzsöny környéki érterületen voltak a XVIII. század végén. NAGY B. (1984a) adatai szerint a Só-hegynél (Nagyirtáspusztától D-re) egy „*Mariae Heimsuchung*” (Mária látogatása) nevű altárót hajtottak ki, a Kammerhofon pedig „*Mariae Himmelfahrt*” (Mária mennybemenetele) nevű bánya volt. A NAGY B. (1984b) munkájának VI. mellékleteként közölt 1781-es térképen pedig a Kovács-patak völgyében található egy rövid, „*Mariae Geburts*” (Mária születése) nevű táró, amely véleményem szerint a később Klinger-táróként ismert, újabban (1975) NAGY B. által feltárt bányaművelettel azonosítható.

Remélhetőleg a levéltárban sikerül majd a „*Mariae Empfängnis*”-táróra vonatkozó adatokat találni. Nem zárható ki azonban az a lehetőség sem, hogy a katalógusban összekeverték az egymáshoz közeli bibliai eseményeket jelölő „*Mariae Empfängnis*” és „*Mariae Heimsuchung*” kifejezéseket. Ebből a szempontból érdekes, hogy KITAIBEL 1804-ben éppen a nagyirtáspusztai ércesedést látogatta meg (ld. GOMBOCZ E., 1945).

Köszönetemet fejezem ki ezen írás elkészültéhez nyújtott segítségéért NAGY Bélának és WEISZBURG Tamásnak.

Irodalom – References

- Catalogus Mineralium Collectionis Pillerianae (1798). Kézirat. ELTE Ásványtani tanszék. p. 63.
 Collectio Naturalium ... Mathiae Piller ... (1792). Graz. p. 12.
 GOMBOCZ, E. (1945): *Diaria Itinerarum Pauli Kitaibeli*. Budapest. II. kötet. pp. 867–868.
 KITAIBEL, P. (1795) in: GMELIN'S *Handbuch der anorganischen Chemie*, 8. Aufl., Tellur Bd. p. 1.
 NAGY B. (1984a): A nagybörzsónyi ércbányászati története. Földt. Közl. 114. pp. 390–403.
 NAGY B. (1984b): A Börzsöny-hegységi hidrotermális ércesedések komplex ércföldtani és geokémiai vizsgálata. Kandidátusi értekezés. Kézirat. MTA Kézirtár.
 PASTÓ G.–MIKÓ L. (1964): A nagybörzsónyi ércesedés. MÁFI Fv. 50. p. 5.
 PAPP F. (1932): Neuere Angaben über ungarische Erze. Földt. Közl. LXII. pp. 57–64.
 PAPP G. (1986): A tiznevetű ásvány (A wehrlii kutatástörténete 1945-ig). Ásványgyűjtő Figyelő, 3. Börzsöny-sz., pp. 17–25.
 SCHÖNBAUER, V. (1809): *Minerae metallorum Hungariae et Transilvaniae*. I. pp. 48–50.
 SCHLÜSTER J. (1811): *Catalogus Revisionalis et Status Musaei Historiae naturalis Universitatis Pesthanae*. Kézirat, ELTE Ásványtani tanszék. pp. 604–605.
 SZABÓ J. (1863): Földtani kirándulás ... Hg. Eszterházy Pál ... ipolypásztói és wéghelyi uradalmába ... - MIFT Munkálatai 2. pp. 1–20.
 SZTRÓKAY, K. I. (1945): Über den Wehrliit (Pilsenit) – Ann. hist.-nat. Mus. natn. hung. 39. pp. 75–103.

A kézirat beérkezett: 1989. VII. 4.

Contribution to the determination of the locality of wehrlite from Nagybörzsöny

Gábor Papp*

Abstract

The problem of the exact locality of wehrlite is discussed. According to a newly found data in an XVIIIth century catalogue, wehrlite was found in the “*Mariae Empfängnis*” (Immaculate Conception) mine.

Manuscript received: 4th July, 1989.

* Min. Petr. Dept. of Hungarian Natural History Museum, H- 1088 Budapest VIII., Múzeum körút 14–16.